

УДК 595.76(477)

НОВІ ТА МАЛОВІДОМІ ВИДИ ТВЕРДОКРИЛИХ (INSECTA, COLEOPTERA) У ФАУНІ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

О. Ю. Мателешко

Ужгородський національний університет,
вул. Волошина, 32, Ужгород, 88000 Україна
E-mail: mateleshko@rambler.ru

Прийнято 24 жовтня 2008

Новые и малоизвестные виды жесткокрылых (Insecta, Coleoptera) в фауне Украинских Карпат. Мателешко А. Ю. — Впервые в Украинских Карпатах обнаружены 14 видов, из которых 10 видов и 4 рода: *Liodopria serricornis* (Gyllenhal, 1813); *Agathidium nudum* Hampe, 1871; *Triarthron maerkeli* W. L. E. Schmidt, 1841; *Pleurotobius magnifica* Roubal, 1932; *Clambus pilosellus* Reitter, 1876; *Odontosphindus grandis* Hampe, 1861; *Aspidiphorus lareyniei* Jacquelin du Val, 1859; *Triplax elongata* Lacordaire, 1842; *Clemmus troglodytes* Hampe, 1850; *Symbiotes latus* L. Redtenbacher, 1849; не были указаны ранее для Украины. Приведены новые находки трех видов: *Rhopalocerus rondanii* (Villa, 1833), *Ditylus laevis* (Fabricius, 1792), *Agnathus decoratus* Germar, 1818. Рассмотрены распространение и экология отдельных видов.

Ключевые слова: Coleoptera, Histeridae, Leiodidae, Staphylinidae, Clambidae, Sphindidae, Erotylidae, Endomychidae, Colydiidae, Oedemeridae, Cononotidae, фауна, экология, Украинские Карпаты.

The New and Little-Known Species of Beetles (Insecta, Coleoptera) in Ukrainian Carpathians Fauna. Mateleshko A. Yu. — Fourteen species are recorded for the first time in the Ukrainian Carpathians, among them 10 species and 4 genera (*Liodopria serricornis* (Gyllenhal, 1813), *Agathidium nudum* Hampe, 1871, *Triarthron maerkeli* W. L. E. Schmidt, 1841, *Pleurotobius magnifica* Roubal, 1932, *Clambus pilosellus* Reitter, 1876, *Odontosphindus grandis* Hampe, 1861, *Aspidiphorus lareyniei* Jacquelin du Val, 1859, *Triplax elongata* Lacordaire, 1842, *Clemmus troglodytes* Hampe, 1850, *Symbiotes latus* L. Redtenbacher, 1849) are new for Ukraine. The new localities of 3 species: (*Rhopalocerus rondanii* (Villa, 1833), *Ditylus laevis* (Fabricius, 1792), *Agnathus decoratus* Germar, 1818) are given. Distribution and ecology of some species are discussed.

Key words: Coleoptera, Histeridae, Leiodidae, Staphylinidae, Clambidae, Sphindidae, Erotylidae, Endomychidae, Colydiidae, Oedemeridae, Cononotidae, fauna, ecology, Ukrainian Carpathians.

Вступ

Фауну твердокрилих Українських Карпат вивчено порівняно добре завдяки працям ряду дослідників (Weise, 1875; Reitter, 1878, 1908; Kuthy, 1896; Lomnicki, 1913; Roubal, 1930–1941). На сьогодні дані цих авторів дещо застаріли, а новіші дослідження стосуються переважно великих і важливих з господарської точки зору людини родин, таких, як Carabidae, Scarabaeidae, Elateridae, Coccinellidae, Cerambycidae, Chrysomelidae, Curculionidae. Разом з тим, відомості про більшість родин жуків за останні десятиліття є уривчастими або відсутні загалом.

Дослідження проводились за допомогою ентомологічного сачка, ручними зборами під каменями, корою дерев, просіюванням підстилки, трухлії деревини, грибів, річкових наносів за допомогою ґрунтового сита. Весь матеріал зібрано і визначено автором, він зберігається в робочій колекції автора. У ході роботи використано визначники твердокрилих Середньої Європи (Endrúdy-Younga, 1971; Lohse, 1974; Peez, 1971; Ružička, 1993; Vogt, 1967 a-d; Witzgall, 1971).

Родина HISTERIDAE

Aeletes atomarius (Aube, 1842)

Матеріал. Закарпатська обл., Ужгородський р-н: окол. с. Невицьке, під корою бука, 4.05.2003 (1 екз.), 24.08.2003 (1 екз.), 8.08.2004 (1 екз.), 29.08.2005 (3 екз.); окол. с. Оріховиця, під корою дуба,

17.08.2003 (2 екз.), 20.08.2003 (1 екз.), 20.06.2004 (5 екз.); окол. с. Оноківці, під корою бука, 26.08.2004 (1 екз.).

Зустрічається у Середній і Південній Європі, а також у Північній Африці. Наведений для Волинської та Київської губерній (Якобсон, 1905), відомий з Криму (Löbl, Smetana, 2004). Жуки живуть під корою і в трухлій деревині старих дубів, буків, тополь, часто з мурашками *Lasius brunneus* Latreille. Трапляється разом із *Abraeus globosus* Hoffmann і *Acritus minutus* Herbst, але значно рідше.

***Acritus hopffgarteni* Reitter, 1878**

Матеріал. Закарпатська обл., Ужгородський р-н: окол. с. Оріховиця, в трухлій деревині висушеного дуба, 27.05.2005 (12 екз.), 17.07.2005 (5 екз.).

Зустрічається у Середній (Німеччина, Франція, Австрія, Словаччина) і Південно-Східній (Італія, Сербія і Чорногорія, Угорщина, Греція) Європі, а також у Туреччині (Löbl, Smetana, 2004). Наведений як дуже рідкісний вид для м. Ужгород (Roubal, 1930), проте в останньому каталозі твердокрилих Палеарктики (Löbl, Smetana, 2004) не вказаний для України. Живе в трухлих стовбурах дубів, зазвичай у мурашок *Lasius brunneus* Latreille (Roubal, 1930).

***Cyclobacanius soliman* Marseul, 1862**

Матеріал. Закарпатська обл., Ужгородський р-н: окол. с. Оріховиця, 17.08.2003 (9 екз.), 20.08.2004 (3 екз.), 20.06.2004 (2 екз.).

Зустрічається у Центральній і Південно-Східній Європі (Чехія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Румунія, Італія, Болгарія, Греція, Туреччина), а також у Грузії і Азербайджані (Якобсон, 1905; Löbl, Smetana, 2004). Раніше в Україні наводився лише із Криму (Löbl, Smetana, 2004). Жуки трапляються в лісах під корою відмерлих буків, разом з мурашками *Lasius brunneus* Latreille, а також жуками *Aeletes atomarius* Aubé, *Cerylon semistriatum* Perris, *Pycnomerus terebrans* Olivier.

Родина LEIODIDAE

***Ptomaphagus (Merodiscus) validus* (Kraatz, 1852)**

Матеріал. Закарпатська обл., Тячівський р-н: окол. с. Мала Уголька, під каменем (біля виходів вапняка), 07.06.1997 (2 екз.).

Рідкісний вид, відомий з небагатьох пунктів Південно-Східної Європи (Словаччина, Угорщина, Хорватія, Словенія, Сербія, Болгарія, Румунія) (Löbl, Smetana, 2004). На початку минулого століття відзначений на півдні сучасної України (м. Білгород-Дністровський) (Ruzicka, 1993). Вперше наводиться для Українських Карпат. Біологія виду вивчена недостатньо. У Словацьких і Українських Карпатах приурочений до карстових районів.

***Liodopria serricornis* (Gyllenhal, 1813)**

Матеріал. Закарпатська обл., Рахівський р-н., хр. Черногора, ур. Товстий Грунь, під корою поваленої ялини, 12.07.2000 (1 екз.); Ужгородський р-н, окол. с. Невицьке, в трухломому корені букового пня, 26.07.2001 (47 екз.); окол. м. Ужгород, узлісся дубово-букового лісу, вечірній льот, 12.10.2005 (1 екз.); Міжгірський р-н, окол. с. Колочава, в польоті, 27.08.2007 (1 екз.).

Бореомонтанний вид, поширений у Північній і горах Середньої та Південної Європи (Löbl, Smetana, 2004). Вказівки з України нам невідомі. Трапляється на міцеліях під корою і в трухлій деревині. Самці трапляються значно рідше за самок. Так, серед 47 особин, спійманих в окол. с. Невицьке, виявився лише один самець.

***Agathidium nudum* Hampe, 1871**

Матеріал. Закарпатська обл.: Ужгородський р-н, окол. с. Невицьке, під корою бука, 15.10.2000 (2 екз.); окол. м. Ужгород, 21.10.2000 (1 екз.).

Зустрічається у Середній і Південно-Східній Європі, а також на Кавказі (Löbl, Smetana, 2004). Жуки трапляються поодинокі під корою і в гниючій деревині буків у лісах південно-західних передгір'їв, разом з *Agathidium mandibulare* Sturm і *A. badium* Erichson. Активні у жовтні. Вперше наводиться для фауни України.

***Triarthron maerkeli* W. L. E. Schmidt, 1841**

Матеріал. Закарпатська обл., Ужгородський р-н, окол. с. Оноківці, узлісся дубово-грабового лісу, вечірній льот, 31.05.2001 (1 екз.).

Зустрічається у Середній і Північній Європі, а також Японії (Löbl, Smetana, 2004). Трапляється в лісистих місцевостях; як і інші представники триби Leiodidni, жуки перед заходом сонця виповзають на низьку трав'янисту рослинність (Roubal, 1930). Вид не наводився раніше для України.

Родина STAPHYLINIDAE***Pleurotobius magnifica* Roubal, 1932**

Матеріал. Закарпатська обл., Ужгородський р-н, окол. с. Кам'яниця, 23.08.2004 (1 екз.).

Описаний із Великої Фатри, вид до останнього часу вважався ендеміком Словаччини (Löbl, Smetana, 2004). Виявлений в гниючих трутових грибах у стовбурі бука, разом із представниками роду *Bolitochara* Mannerheim, з якими схожий габітуально.

Родина CLAMBIDAE***Clambus pilosellus* Reitter, 1876**

Матеріал. Закарпатська обл., Міжгірський р-н, окол. с. Мерешор, берег потоку, 7.08.2000 (1 екз.).

Зустрічається у Середній і Південно-Східній Європі (Австрія, Словаччина, Італія, Болгарія, Хорватія, Угорщина, Румунія), на Кавказі (Азербайджан, Грузія), а також у Азії (Туреччина, Непал, Тайвань) (Löbl, Smetana, 2006). Біологія виду вивчена недостатньо, представники роду живуть здебільшого у гниючих рослинних рештках. Вперше наводиться для фауни України.

Родина SPHINDIDAE***Odontosphindus grandis* Hampe, 1861**

Матеріал. Закарпатська обл., Ужгородський р-н, окол. с. Оноківці, 6.07.2003 (11 екз.); окол. с. Невицьке, 3.08.2003 (4 екз.); окол. с. Оріховиця, 3.07.2004 (2 екз.).

Зустрічається у Південно-Східній Європі (Словаччина, Боснія, Хорватія, Румунія, Греція, Туреччина) (Якобсон, 1905; Löbl, Smetana, 2007). Життєвий цикл пов'язаний із міксоміцетами. Вперше наводиться для фауни України.

***Aspidiphorus lareyniei* Jacquelin du Val, 1859**

Матеріал. Закарпатська обл., Ужгородський р-н: окол. с. Невицьке 3.08.2003 (4 екз.); окол. с. Оноківці, гриби на буці, 10.11.2005 (3 екз.).

Зустрічається у Середній (Франція, Австрія, Бельгія, Чехія, Словаччина) і Південній (Італія, Хорватія, Словенія, Боснія, Болгарія, Румунія) Європі, а

також на півдні європейської частини Росії та у Закавказзі (Якобсон, 1905; Löbl, Smetana, 2007). Веде схожий спосіб життя, що і попередній вид, часто трапляється разом з ним. Вид не наводився раніше для України. Таким чином, в Українських Карпатах трапляються всі чотири середньоевропейські види родини Sphindidae.

Родина EROTYLIDAE

Triplax elongata Lacordaire, 1842

Матеріал. Закарпатська обл., Тячівський р-н: окол. с. Мала Уголька, на плодовому тілі *Pleurotus pulmonarius* (Fries), 07.06.1997 (2 екз.).

Палеарктичний вид, поширений від Сардинії, Сицилії, Італії до Примор'я (Якобсон, 1905; Löbl, Smetana, 2007). У Середній Європі відомі лише поодинокі реліктові місцезнаходження виду в Австрії, Словаччині, Німеччині (Vogt, 1967 а). Вид не наводився раніше для України. Трапляється на деревних грибах разом з *T. russica* Linnaeus (Roubal, 1936). Загалом, в Українських Карпатах відомо на сьогодні 8 видів роду *Triplax* Herbst.

Родина ENDOMYCHIDAE

Clemmus troglodytes Hampe, 1850

Матеріал. Закарпатська обл., Ужгородський р-н, окол. с. Оноківці, підстилка під дубом, 22.07.2005 (1 екз.).

Зустрічається у південно-східній частині Середньої Європи (Італія, Болгарія, Словенія, Хорватія, Австрія, Чехія, Словаччина, Угорщина, Румунія) (Löbl, Smetana, 2007). Зустрічається в теплих природних дібровах у щілинах і отворах стовбурів дерев (Roubal, 1936). Вперше наводиться для фауни України.

Symbiotes latus L. Redtenbacher, 1849

Матеріал. Закарпатська обл., Ужгородський р-н: окол. с. Кам'яниця, в дуплі бука, 24.07.2004 (2 екз.), 31.07.2005 (1 екз.); окол. с. Невицьке, берег р. Уж, в дуплі тополі, 23.09.2005 (1 екз.).

Зустрічається у Західній Європі на схід до Австрії і Німеччини (Löbl, Smetana, 2007). На прилеглих до Українських Карпат територіях невідомий. Вперше наводиться для фауни України. Зустрічається в пліснявій деревині, а також у дуплах дерев.

Родина COLYDIIDAE

Rhopalocerus rondanii (Villa, 1833)

Матеріал. Закарпатська обл., Перечинський р-н, окол. с. Ворочево, берег р. Уж, в трухлій деревині тополі, 23.05.1999 (1 екз.); Ужгородський р-н: окол. с. Невицьке, на плодовому тілі *Fomes fomentarius* (L.) J. J. Kickx на буці, 27.07.1999 (1 екз.); окол. с. Оноківці, під корою верби на плодовому тілі *Laetiporus sulphureus* (Bull.; Fr.) Murr., 25.09.2005 (3 екз.).

Відомий у Середній і Південній Європі (Löbl, Smetana, 2008); наведений як дуже рідкісний і локальний вид для міст Ужгород і Мукачево (Roubal, 1936). Жуки трапляються під корою і в трухлій деревині старих стовбурів тополі і верби, часто разом з мурашками *Lasius brunneus* Latreille (Roubal, 1936).

Родина OEDEMERIDAE

Ditylus laevis (Fabricius, 1792)

Матеріал. Закарпатська обл., Великоберезнянський р-н, окол. с. Жорнава, берег потока, 10.05.2003 (17 екз.), 7.06.2003 (3 екз.).

Зустрічається від Середньої і Північної Європи до Примор'я і Японії (Löbl, Smetana, 2008). Наведений для Подільської губернії (Якобсон, 1905), а також долини р. Уж на Закарпатті (Roubal, 1936). Реліктовий вид, у Середній Європі відомий за небагатьма, здебільшого давніми знахідками. Личинки розвиваються в деревині ялиці, а також інших дерев, занурених у воду гірських потоків. Жуки трапляються на берегах цих водойм.

Родина CONONOTIDAE

Agnathus decoratus Germar, 1818

Матеріал. Закарпатська обл., Ужгородський р-н: окол. с. Оноківці, наплав р. Уж після паводку, 28.10.2002 (1 екз.); окол. с. Оноківці, 29.07.2004 (2 екз.).

Спорадичний і рідкісний вид, відомий у Середній і Південній Європі (Löbl, Smetana, 2008). У першій половині XX ст. вказаний для Рахівського р-ну Закарпатської обл. (Roubal, 1936). Живе в ходах короїда *Xyleborus pfeili* Ratzeburg під корою пошкоджених, відмираючих прибережних дерев вільхи, з яких витікає сік; в умовах Закарпаття відзначений також на буках (Roubal, 1936).

Знахідки більшості наведених видів твердокрилих слід було очікувати з огляду на їхнє поширення на суміжних територіях Польщі, Словаччини, Угорщини і Румунії. Вказівки ряду видів з Українських Карпат, які належать до першої половини XX ст., підтверджено новими знахідками. Серед 17 відзначених видів 10 видів і 4 роди виявилися новими для фауни України.

Автор дякує В. О. Корнеєву та О. В. Пучкову за допомогу при підготовці рукопису, а також рецензентам за цінні критичні зауваження.

- Крыжановский О. Л., Рейхардт А. Н.* Жуки надсемейства Histeroidea. — Л.: Наука, 1976. — 434 с. — (Фауна СССР. Жесткокрылые; Т. 5, вып. 4.)
- Якобсон Г. Г.* Жуки России и Западной Европы. — СПб.: Изд-во Девриена, 1905–1915. — 1024 с.
- Endrödy-Younga S.* 17. Familie: Clambidae // Die Käfer Mitteleuropas. Adepaga 2, Palpicornia, Histeroidea, Staphylinoida 1. — Krefeld: Goecke & Evers, 1971. — Bd. 3. — S. 266–270.
- Kuthy D.* Ordo Coleoptera. Fauna Regni Hungariae. III. Arthropoda, Insecta. — Budapest, 1896. — 214 p.
- Lohse G. A.* Tribus 1–13 (Deinopsini — Falagriini) // Die Käfer Mitteleuropas. Staphylinidae II. — Krefeld: Goecke & Evers, 1974. — Bd. 5. — S. 11–72.
- Lomnicki M.* Wykaz chrząszczów czyli tęgopokrywych (Coleoptera) ziem polskich. (Catalogus Coleopterorum Poloniae). — Lwów: Kosmos, 1913. — 164 s.
- Catalogue of Palearctic Coleoptera* / Ed. I. Löbl, A. Smetana. — Stenstrup: Apollo Books, 2004. — Vol. 2. — 942 p.; 2006. — Vol. 3. — 690 p.; 2007. — Vol. 4. — 935 p.; 2008. — Vol. 5. — 670 p.
- Lucht W. H.* Katalog // Die Käfer Mitteleuropas. — Krefeld: Goecke & Evers, 1987. — 342 p.
- Peez A.* 16. Familie: Liodidae // Die Käfer Mitteleuropas. Adepaga 2, Palpicornia, Histeroidea, Staphylinoida 1. — Krefeld: Goecke & Evers, 1971. — Bd. 3. — S. 243–265.
- Reitter E.* Beitrag zur Koleopterenfauna der Carpathen // Deut. Entom. Zeitschr. — Berlin, 1878. — 22. — S. 33–64.
- Reitter E.* Fauna Germanica. Die Käfer des Deutschen Reiches. — Stuttgart, 1908. — Bd. 1. — 248 S.
- Roubal J.* Katalog Coleopter (brouků) Slovenska a Podkarpatska. — Praha, 1930. — T. 1. — 527 s.; 1936. — T. 2. — 434 s.; 1937–1941. — T. 3. — 321 s.
- Růžička J.* Revision of the subgenus Merodiscus of the genus Ptomaphagus (Coleoptera, Leiodidae, Cholevinae) // Acta Soc. Zool. Bohem. — 1993. — 57. — P. 47–52.
- Vogt H.* 54. Familie: Erotylidae // Die Käfer Mitteleuropas. Clavicornia. — Krefeld: Goecke & Evers, 1967 a. — Bd. 7. — S. 104–109.
- Vogt H.* 60. Familie: Colydiidae // Die Käfer Mitteleuropas. Clavicornia. — Krefeld: Goecke & Evers, 1967 b. — Bd. 7. — S. 197–216.
- Vogt H.* 61. Familie: Endomychidae // Die Käfer Mitteleuropas. Clavicornia. — Krefeld: Goecke & Evers, 1967 c. — Bd. 7. — S. 216–227.
- Vogt H.* 63. Familie: Sphindidae, 64. Familie: Aspidiphoridae // Die Käfer Mitteleuropas. Clavicornia. — Krefeld: Goecke & Evers, 1967 d. — Bd. 7. — S. 278–279.
- Weise J.* Coleopterologische Ergebnisse einer Bereisung der Czarnohora // Verh. d. nat. Ver. in Brünn. — 1875. — Bd. 14. — S. 85–114.
- Witzgall K.* 10. Familie: Histeridae // Die Käfer Mitteleuropas. Adepaga 2, Palpicornia, Histeroidea, Staphylinoida 1. — Krefeld: Goecke & Evers, 1971. — Bd. 3. — S. 156–189.